

Vestmannen

Nr. 3

Bergen, 20 mars 1994

10. årgang

Bjarne Fidjestøl til minne

Bjarne Fidjestøl døydde brått og svært uventa fyrre månaden. Bjarne Fidjestøl var professor i norrønfilologi ved Universitetet i Bergen. Han vokste opp i Luster i Sogn og Fjordane. Deretter gjekk han på landsgymnas i Rogaland. Fidjestøl vart norrønfilolog i 1966. På den tidi var han mykje engasjera i det kulturelle ordskiftet innanfor målrørsla, og i 1969 vart han bladstyrar for Syn og Segn. Same året vart han forskar ved Universitetet i Bergen. Han yvertok i norrønfilologi etter Ludvig Holm Olsen som var den første norrønfilologen ved Universitetet i Bergen som vart skipa like etter krigen.

Fidjestøl gjekk gradene innanfor det akademiske karrieresystemet frå stipendiat til dosent og til professor. Han utvikla seg til å verta den fremste norrønfilologen i Noreg, og han var ein av dei fremste i internasjonal forskingssamanheng; serleg vart han ein kjend ekspert på skaldediktning. Fidjestøl var uvanleg kunnig i framande mål. Han hadde fransk og russisk til sidefag, og etter dagsens tilhøve skal den uppskulingi han hadde i desse mål tilsvara ei millomfagsutdanning.

Fidjestøl nyttet ut målkunnskapane sine med å umsetja. Han umsette ikkje berre fransk og russisk, men i tillegg frå engelsk og islandsk. Dessutan sytte han for å halda utanlandske forskarar orientera um den forskingi han dreiv med gjennom å skriva faglege artiklar på

framande mål. Soleis vann han seg ry utanlands. Men han var òg ivrig etter å beda inn gjestefyrelesarar frå utlandet. Fidjestøl var med på å umsetja det store firebandsverket «Krig og fred» av Leo Tolstoj, og det umsetjararbeidet er det nok lettast å hugsa; det må ha vore eit stort og innfløkt arbeid.

Bjarne Fidjestøl var ein stor pedagog. Han hadde ein lun og fin humor, og fyrelesingane hans var prega av at han hadde ei eineståande fagleg innsikt. Fidjestøl fall um under ei fyrelesing, og det skaka upp alle som upplevde det. Fidjestøl vart berre 56 år, og hadde mangt u gjort. Odd Einar Haugen som er den andre norrønfilologen ved nordisk institutt i Bergen, umtalar dødsfallet som eit smerteleg tap. Det er ein vegg som hev falle ut for den norrøne forskingi, segjer han.

Lars Bjarne Marøy

Åsta Holth 90 år

Åsta Holth var 90 år 13. februar. Ho er framleis i god form. Åsta Holth er frå Finnskogen i Hedmark, ein av dei mange nynorskskrivande Hedmarks-diktarane. I bøkene held ho seg gjerne til heimlege strok, soleis hev dei finske innflyttarane på Finnskogen kalla på skrivetrong. Åsta Holth hev gjeve ut kring 20 bøker, skodespel, novellor, dikt, ei barnebok og romanar. Ho hev fenge Kongens fortjenestmedalje i gull og fleire prisar, millom desse Gyldensdals legat, Melsomprisen og Sunnmørspisen.

Åsta Holth hev vore ihuga debattant. Ho hev tala småkårsfolks sak, og fleire bolkar sat ho i heradsstyret i Grue, talsmann for kommunistane. Ho skriv enno, og det er ikkje utenkjeleg det kjem meir på prent frå henne. Grue kommune hev tankar um ei byste av diktaren på Finnskogen.

NMU-landsmøte i Førde

Norsk Målungsdom hev landsmøte i Førde 18.- 20. mars 1994. Hovudemne på møtet vert «Eit levande Noreg - Målørsla og norske by- og bygdesamfunn». Dertil dryftar landsmøtet lærermiddelstoda og Reform -94.

Etter de me høyrer, skal det vera von um at leidaren Gro Morken Endresen tek attval.

Gro Morken Endresen

Neste Vestmannen

Det hev vore regelen at Vestmannen tek ei kvild i påskemånaden. Det kjem difor ikkje noko nummer i april. Nr. 4 kjem den 20. mai. God påske!

Tankekorn

Det range verd ikkje rett, fyrr det er umsnutt.

Norsk ordtøkje etter
Ivar Aasen

Ny tingar til
Vestmannen
?

Ring telefon:
70 02 14 29

Storfeld Olympiade - Noreg til gull

Av Ludv. Jerdal

Noreg og Lillehammer slo til so det merktest. I dei 16 Olympia-dagane gjekk det frå siger til siger. I talet på medaljar, og i jublende folkemengder som var gripne av den rette sportsånd. Utsende medarbeidarar frå avisor, og ikkje minst dei mange som arbeidde i fjerrså, sytte for at heile verdi hadde augo sine vende mot Lillehammer. Mange som visseleg aldri hev høyrt um Noreg, eit lite vinterland langt i nord, fekk no sjå ein folkefest med prestasjonar som i sume høve grensa til det utrulege.

Og dei fekk høyra um det vesle landet på gode 4 millionar ibuarar som i poengtal vart nr. 1, litegrand betre enn Russland, det store landet i aust som hev både imponerande folketal og er kjent for mange store namn i vintersporten.

Her skal ikkje - post festum - takast noko attersyn på det som hende på Lillehammer, for dei mange som møtte og som gledde seg yver toppinnsats, og for oss som fylgte festdagane i fjerrså. Det fær greida seg med å nemna dei nye verdsrekordane til skeisefenomenet Johann Olav Koss. Um den nye verdsrekorden hans på 10 000-meteren, 13.30.55, sa medtevlaren hans, nederlendaren Bart Veldkamp, at dette er ein rekord som kjem til å verta ståande i 30 år. Ja, han la til at det er ein rekord som det ikkje er mogeleg å slå.

I det ytre låg alt vel til rette for dei 17. Olympiske vinterleikane. Det er knapt til å tru at dei 16 dagane kunde verta signa med eit so fullkome vinterver. Det kom i tillegg til det gode upplegget som var gjort av dei som stod i styringi, med Gerhard Heiberg i brodden, og dei mange friviljuge som ytte ein imponerande innsats. At OL hadde samla eit kvalitetspublikum, og mykje større enn nokon kunde drøyma um, det høyrer med i biletet.

Opningshøgtidi var vel noko av det mest stilfulle som hev vore synt her i landet. Der spela folket med, og folketradisjonen. Folkemusikk og folkedans, ovtru på vonde vette, hesteskyss og sledefart, skihopp og mykje meir, alt råma inn på kustnarleg vis. Og sluttfesten vart halden i same stil. Både opning og sluttfest gav eit innsyn i noko av det beste i norsk tradisjon. Mange hev sagt til seg sjølv: Me visste ikkje at dette var røyndom, at det høyrer med til vår kulturelle arv!

Endeleg må eg til slutt få nemna kunstlaup. Isdansen er endå meir spanande enn sporten til alpinistane og til skihopparane. Og her var ei mynstring av dei beste i verdi. I ein leik der kravi til ytingar er på topp. Me kunde sjå kunstlaup-par som hev vore med lengje, og par som var pur-unge. Russiske, italienske, franske, britiske, og frå USA og Canada. Og i den tevlingi der USA hadde med både Tonya Harding og Nancy Kerrigan fekk dei two prøva seg imot yngre isdansarar frå mange land. Eg er ikkje kvalifisert domar i kunstlaup for kvinner. Eg frygda meg yver kunstene. Men eg skal viljagt vedgå at eg vilde ha havt store vanskar med å avgjera um eg vilde at gullmedalja skulde gå til Nancy Kerrigan eller til Oksana Baiul, 16-åringen frå Ukraina. Men eg var ikkje domar.

Kva hev so Noreg att, etter denne fullkomne vinterfesten? Det fær turistsjefar og reiselivsfolk vurdera. Men skal me vanlege folk vera samde um at eit OL av denne kaliber var ein siger for heile det norske folket? Kongen kom med St. Olavs Orden til LOOC-presidenten Gerhard Heiberg, og IOC-presidenten Juan Antonio Samaranch kom med den Olympiske Orden i gull til Heiberg.

Og so kom takketalen som slo fast at Noreg hev skipa det beste Vinter-OL som er halde til no. Noreg og nordmennene er dei verkelege vinnarane av desse magiske leikane. Tusund takk Lillehammer. Tusund takk og farvel Noreg.

Det var store og sterke ord frå Juan Antonio Samaranch. Det var so mykje tale um gull i Lillehammer-dagane. Skal me slå fast at Noreg stod til gull? Både sportsleg og kunstnarleg.

LUDV. JERDAL

I neste nummer

I nr. 4 kjem det m.a. eit yversyn av Ludvig Jerdal um dei siste og spanande hendingane med Kyrremonumentet som sume vil reisa på Dreggsalmenning i Bergen. Det fekk ikkje plass i dette bladet. Me prentar ei kritisk umtale av Jostein Krokvik um Aasen-skildringi til Stephen Walton, «Ivar Aasens nedre halvdel». Og me tek med frå den innhaldsrike årsmeldingi til Vestmannalaget. Og mykje meir vert det, som ikkje er heilt klårlagt enno.

Gamal velstand i Bergen sentrum

Byhistorikaren, forfattaren Jo Gjerstad hadde møtelyden med seg på møtet i Vestmannalaget der han fortalte og synte gode ljósobile frå ei vandring i tekst og bilet rundt Store Lungegårdsvann. Dette området av Begen sentrum hev ei gamal soga, her reiste velståande bergensarar sjeldsynt fine bygningar, her voks industriverksemder fram. Her var mylnedrift og andre blømande tiltak. Her fann den unge teatersjefen Bjørnstjerne Bjørnson si Karoline, ho voks upp på Fredrikspris, i Jahnebakken, ved inngangen til Nygårdsparken. Både Nygårdsparken og «Lungegårdsvandet den slette så blå» er lovsungne i Bergenssangen som biskop Johan Nordahl Brun var meister for. I dette området finn me mykje, tilmed eit so framandvore namn som Florida. Og her er Kalfaret med namn som minner um hendingar frå den bibelske soga.

Det synter seg at fyredraget hadde løyst ut mange spørsmål. Og Jo Gjerstad yvertdde i svari sine um at han kan si bergenske soga.

Ved opningi av møtet heldt Lars Bjarne Marøy ein fin minnetale um ein av lærarane sine, professor dr. philos. Bjarne Fidjestøl som døydde so brått, midt i ei fyrlesing på Nordisk institutt i Bergen. Med Fidjestøl gjekk ein av dei fremste kjennarar av norrøn litteratur burt.

LUDV. JERDAL

Heidergåvor frå Haldor O. Opedals fond.

På styremøtet i Haldor O. Opedals fond 5. mars vart det utetla heidersprisar og påskyningar for norskmaalsbruk.

Desse fekk *heiderspris* på kr. 20 000,-:

Olav H. Hauge

Inger Indrebø Eidissen

Gustav Moberg

Sigurd Sandvik

Påskyning med kr. 10 000,- vart løyvt til journalist Vidar Ystad og presstalsmann Ingvard Havnen. Ystad er bladmann ved Oslo-kontoret til BT, og brukar regelfast nynorsk. Havnen er tilsett i Utanriksdepartementet, og nynorsk-bruka hans i dette departementet må kallast eit språkleg nybrotsarbeid.

Dessutan fekk ymse målbøker og målblad tilskot, millom andre Vestmannen med kr. 15000,-.

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 6504.10.12484

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 31 79 29 / 55 16 37 32

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Reknskapsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde
Telefon 55 99 15 25

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07

VESTMANNALAGET

Alle møte vert haldne i Bryggens Muséum.
Møtetid kl. 19:

Torsdag 14. april: Det påtenkte fyredraget til professor Arild Haaland um Henrik Ibsen fell ut då Haaland vert burtreist. I staden kåserar formannen Leidulf Hundvin um «*Stril i byen*».

I mai vert det vanskar med millom anna møterom, og Vestmannalaget skipar ikkje til møte denne månaden. April-møtet vert soleis siste samlingi fyre sumarferien.

Vel møtt den 14. april!

Gåvor til Vestmannen

Per Aak, Kviteseid, 100. Olav Aarflot, Volda, 150. Toralv Bergwitz, Arendal, 100. Ingar Arnøy, Nidaros, 100. Astrid Clausen, Florvåg, 50. Bjarne Fidjestøl, Fyllingsdalen, 40. Bjarte Halkjelsvik, Volda, 50. Svein Erik Helvik, Mjølkeråen, 150. Gustav Hidle, Nord-Hidle, 100. Svein M. Kile, Skjoldtun, 50. Svein E. Kvamsdal, Volda, 50. Inger-Helene Midtgård, Hjelmås, 50. Lars Slettebø, Stord, 50. Rolf Søderstrøm, Sandviken, 50. Njål Inge Tjensvoll, Tromsdalen, 50. Synneve Urheim, Lofthus, 50. Olga Vatnamot, Sirevåg, 100. I alt kvitterar me denne gongen for kr. 1290,-.

Hjarteleg takk for gåvor!

VESTMANNEN

Helge Liland (forretningsførar)

Det nasjonale grunnlaget

Vestmannen hev stundom kome meir og mindre utførleg inn på spursmålet med det nasjonale grunnlaget for målrørsla. Med dei mange og sumstad store utbroti og framslagi for nasjonale synsmåtar innanlads og utanlands, er ikkje spursmålet til å koma utanum for den som ikkje vil stikka hovudet i sanden. På mållagshald hev det ikkje kome til synes yvertydande freistnader på leidretting i den nye stoda. Vestmennene og Aasenrørsla høyrer til måldyrkingsflokken, og heller ikkje her hev umtenkjingskrafti vore stor. Målungdomen, eller sume millom målungdomen, hev derimot merkt seg ut med vilje til å beinka gamle grunntankar etter dagnær røyndom.

Målfolk sjølve hev knapt nokosinne kalla målrørsla *nasjonalistisk*. Det held med *nasjonal*. Etter tilvand norsk målbruk hev ordet nasjonalisme ein snev av sjåvinisme og ekspansjonsdrift utetter som me etter vårt syn bør sky. Spori er skrämande, som dei ferske hendingane i tidlegare Sovjetsamveldet, Jugoslavia - og millom ny-nazistar i Tyskland. I andre land held dei ikkje allstad uppe skiljet millom *nasjonal* og *nasjonalistisk*, og nasjonalismeordet hev stundom der positiv klang, serleg hjå folk som er nasjonalt trælka. Um ordet nasjonalistisk vert bruka aukande i Noreg, bør me truleg halda på det gamle grenseskiljet. Noko anna vil lett hemna seg.

Sjølve ordet nasjon/nasjonal vert bruka i fleire tydingar, og i ei grunnleggjande dryfting må meiningi umgrevfestast nøgje. Nett her brukar me ordet nasjonal um *språket tilknytt norsk*, med same meiningi som folk flest brukar og skynar det: *det målet som hev fylgt den norske (vestnordiske) folkegreini her i landet frå gamalnorsk gjennom millomnorsk og til nynorsk*. At ordet nasjon kjem frå latin og etymologisk hev hopeheng med føda/fødsla, ser me burt ifrå. Me knyter berre kulturelle sermerke til umgrevet, nett her reint språklege.

Etter den politiske frigjeringi stod målreisingi fram som ei språkleg frigjeringeskraft frå den einerådande dansken. Målreisingi hadde og hev dertil eit sosialt grunnlag. Dette skulde vera barnelærdom. Men det finst dei som ikkje likar å høyra det. Norsk og dansk er so like at dei må reknast for eitt mål, segjer sume. Ja, danskan vil, som rimeleg er, knapt verta av med *sitt* mål. So det må vera *norsk* som ikkje finst då? Men alle veit at gamalnorsk og millomnorsk hev funnest. Skulde avløysaren derifrå, den nynorsken me her les, vera ei synkverving?

Å nei. Målstrevet er det same som det frå først av var, eit nasjonalt og eit sosialt frigjeringstrev. Men 150 års målstrid med missteg og vegleiting hev berrlagt indre motsetnader som ikkje må tildekkjast, men tvert um takast med i dagsens norskspråklege syntese. Målestetikk - sok etter eit vent og velklingande mål - spelar ei rolla for dei fleste som brukar målet. Ikke alt som hev med taletalsnærleik å gjera må vrakast. Og dialektstrevet hev etter vår meinung synt at framgangsvoni i dag ligg i eit mangfelde større enn det offiselle målet hev no, med inntak av fleire norskrøtte typeformer i skule og lærebøker, stundom kalla regionale grunnformer. J.Kr.

Målungdomsutspel i Rogaland

Målungdomen hev i januar-februar vitja ungdomsskulane i Rogaland og skipa til nynorske temadagar saman med fylkesmållaget i Rogaland. «*Haldningsskaping hjå elevar med nynorsk morsmål*» hev dei kalla dette utspelet, som hev so vore vellukka at målungdomen reknar med å gjennomføra det årvisst heretter. NMU hev òg lufta tanken um å dryfte tilskiping av temadagar med andre fylkesmållag i NM. Etter det me høyrer skal styret for tiltaket fylgja upp dette første utspelet. Til hausten set dei seg i samband med elevar som var med på temadagane, og høyrer haldning i ettertid. Ei 70-80 ungdomsskuleelevar hev meldt seg inn i NMU på temadagane, og dei skulde vera eit sers godt grunnlag for organisera målungdomsarbeid i Rogaland i den vidaregåande skulen.

Sagt:**Avslørt bløff**

Den rike delen av verda har lagt bak seg nokre ti-år då vi trudde at den industrielle utviklinga skulle bringe oss rett til himmels. Denne bløffen er mange no i ferd med å avsløre. Eg trur folk er på leiting etter noko som dei kjenner att i høve til sin eigen natur. I den samanhengen representerer etnisk musikk noko meir reieleg enn til dømes rap og hip hop. Eg trur dette berre er starten. Det som indianarar og andre har prøvt å seie i fleire tiår, er folk no villig til å lytte på. Etter kvart trur eg at vi vil verte tvinga til å høre på kva dei seier...

Åge Persen i samtale med Ottar Fyllingnes i Dag og Tid

Upplysning og manipulering

Målstudentane som skipa Studentmållaget såg det ikkje berre som eit kall, men ei plikt å gå føre i arbeidet for norsk mål, og i alle «dei store sakerne, som er uppe opp i folket vort». Kor mange av studentane og akademikarane i dag ser det som ei plikt å nyitta utdanninga si til å føra store saker fram til siger? Sjølv om fleire og fleire (heldigvis) får høgare utdanning, vitnar aktiviteten i dei studentpolitiske miljøa om at færre og færre er interesserte i korleis det går med verda ikring dei. I sume krinsar er det jamvel ikkje mogleg å tala om «folkeopplysning» utan å få stempel som suspect folkeforførar. Resultatet av ei slik utvikling er diverre at medviten folkeopplysning vert bytt ut med umedviten manipulering.

Mål og Makt, tidsskrift åt Studentmållaget i Oslo

Um falske ideologiar

- et virkelig, funksjonsdyktig demokrati, folkestyre, er neppe tenkelig i storstater; det forutsetter såpass små statsdannelser at enkeltindividene virkelig kan få enslags innsyn i og interesse for respublica. Og så lenge massemenneskene søker tilflukten for sin reduserte personlighet i håpet om at den stat de tilhører skal bli stormakt, er der faktisk lite håp for at de demokratiske idealer og en intellektuell elites kulturskapende ærgjerrighet kan bli virkeligjort.

Sigrid Undset i «De falske ideologier» i Morgenbladet 1939

Kulturbilæte

stort tilskot til eit soveri språkleg arbeid. Dette er sjølv sagt framtidsmusikk, men det er noko ein kunne ha i tankar.

For samanlikningi si skuld hermer eg fire døme som vert nytta både i Ringebu og Fron, henta frå bøkene av Hovdhaugen og Jenshus. *Jølming* (hankyn) er ein del eller rom i fjøs og låve. So er det *glåm* (inkjekyn) som er ei blanding av surmyse og vatn til tyristredrikk. *Nykla* (inkjekyn) er det same som nysta, og gjerningsordet *hulle* er å lokka, men meir melodisk. Dei tri fyrste dømi hev tjukk L.

Det er kome andre meldingar av Einar Hovdhaugen si bok; me hev ei av Johannes Gjerdåker i «Heimen» III 1993 s. 214-16. So er det ei av Andreas Bjørkum i «Nasjonen», frå 15/3-1993, av Magne Myren i «Gula Tidend» nr. 74 den 9/10-1993, og av Jarle Bondevik i «Namn og Nemne», årgang 9/10 (1992/1993).

I det heile fær me tokken av ei bok som er sers for-seg-gjord, og opplysningsane til Hovdhaugen er ein viktig lekk i kulturhistorisk og - ikkje minst - språkleg samanheng.

Johan A. Schulze

Presset på landegrensa i si byrjing

Av Ludv. Jerdal

«Vårt møte med andre kulturar» var tema for eit motiveringsseminar som Hordaland Folkeopplysningsråd og Folkeakademi (HFOFA) hev halde på Internasjonalt kultursenter, Eldorado-gården i Bergen. Tilslutnaden var langt større enn venta. Godt og vel 90 og dei fleste av Hordalandsbygdene var med på seminarret, og fyrelesingane og dryftingane synte klårt kor aktuelle innvandringsspursmåli er. Det vart sterkt strika under at presset på landegrensa er berre i si byrjing.

Det var gjeve orientering um regjeringsitt «rasisme-alternativ». Avdelingsleidar Severin Overaa hadde på stutt varsel måttta taka dette emnet på seg, og han fekk klårt fram at stoda er vesentleg endra, kanskje serleg i dei tri siste åri. Ei fersk meiningsmåling no slår fast at eit stort fleirtal av nordmenn ikkje vil ha ein innvandrar til granne.

Um møtet vårt med andre kulturar gav sosialantropolog John Chr. Knudsen frå Universitetet i Bergen ei utgreiding under den provoserande titelen «Stel dei den norske folkesjeli?» Svaret hans var at me sjølve styrer for bergingi av folkesjeli, og at det er stor skilnad på dei me likar og dei me mislikar, anten det so gjeld eigne landsmenn eller utlendingar.

Frå Internasjonalt kultursenter vart det bode på både fleirkulturelle musikk-innslag og fleirkulturell lunsj. Og siste fyrelesar var lektor Anne-Lise Resser som i mange år hev vore lærar for flyktningar og hev lang røynsla. Ho kom med sterke grunnar for at det er både rett og naudsynt at me engasjerar oss i flyktningarbeidet. For oppgåvone vert større og større etter kvart. Dette siste kom og sterkt fram i dei gruppedryftingane som avslutta seminaret.

Mål og Makt

Siste *Mål og Makt* for 1993 kom ut i januar 1994, men ikkje seinare enn at det må tolast. Det var nr. 4 av tidsskriftet, skriftstyrar er Oddmund Hoel, som hev med seg Bård Eskeland, Ingar Arnøy og Roar Madsen i skriftstyret.

Bladet er stort, 60 sidor, og på kring 20 av desse sidone hev Kjell Venås ein artikkel «Det Norske Samlaget og norsk språkhistorie». Eit stykke um «Sigmund Skard: Amerikanist på nynorsk», er skrive av Øyvind T. Gulliksen, fyrstelektor ved Institutt for britiske og amerikanske studier, Universitetet i Oslo. Til artikkelen høyrer ein Skard-bibliografi. Dette stykket er prenta på bokmål, uvanleg, same um det er på litt uppnorska bokmål; men skriftstyraren hev nok rett i at dette er i

Skard si ånd. Oddmund Hoel hev ei utførleg og positiv melding av «Ny Hungrvekja og Jan Prahl» som Jostein Krokvik gav ut på Norsk Bokredlingslag i 1993. Og ikkje må gløy mast at *Mål og Makt* held fram med å prenta frå det handskrivne bladet *Heidrun* til Studentmållaget i Oslo. *Heidrun* var til i tidi 1900-1907, og denne gongen er nr. 2 og 3 i 1901 med; bladstyre var (Nikolai) Lundgaard (1883-1910) og Leiv Heggstad (1879-1954), fyrstnemnde jurist, sistnemnde filolog. Ros til skriftstyret som prentar tilfang frå tidleg 1900-talet. Det er moro å lesa frå den gongen, og verdfullt er det at dagsens unge får gjera seg kjende med det gode målet dei då brukta.

Jostein Krokvik

Språkrådkosmetikk?

Ein lesar ordlegg seg kritisk um Samlaget og den påtenkte nynorskordlista, umtala i nr. 2. Han legg til dette um Språkrådet:

Um ei løysing med både infinitivar hadde vorte litt meir rotut i ordlista, trudde eg Språkrådet skulde vurdera språket, eg. Kva slag heimel hev dei for å drive kosmetisk utprydning i ordlistor? Og hev umsynet til denne ordlistekosmetikken høgre priorititet enn umsynet til målet?

Islandsk fiske i Smuttholet

Ein bør respektera fiskeriministeren vår som har sagt at Noreg ikkje har ein fisk å gjeva bort. Men når det gjeld våre slektingar på Island, stiller saka seg heilt onnorleis. Island bør få lov til å fiska i Smuttholet. Grunnane er mange.

Dei har nok litt gardsbruk på Island, men ikkje so mykje som her til lands dømt etter folketalet. Dei har nesten ikkje barsksog. Me derimot har nok til eige bruk. Me kan endåtil selja til andre land. Litt industri har dei nok på Island, men ikkje i same grad som me har det.

Me har mykje olje i Nordsjøen, og truleg like fram til Svalbard. Island har ikkje noko av det slaget. Våre kjære slektingar på Island har ikkje stort anna næringsgrunnlag enn fiske.

Men hovudgrunnen står att å nemna. Islandingane har tatt vare på det gamalnorske målet. Det var nordmenn som busette seg på Island, Færøyane med fleire øygrupper i vikingtida. Og dei tok naturleg nok med seg det norske målet.

Sidan kom dei langvarige borgarkrigane her til lands og tappa folket for det beste blodet. Svartedauden kom i året 1349 og drap kring halvparten av av det folket som var att etter borgarkrigane. Difor vart det lett for danskane å gjera det utmatta norske folket til eit lydrike i 1387. Sjølvråderetten vart heilt knekt i 1450. Frå då av skulde Noreg og Danmark vera eitt rike til evig tid. Landet skulde vera ein del av Danmark som ei anna dansk øy. Norsklaeraren min, Erik Eggen, sa at det gamalnorske målet nådde like høgt

filologisk sett som det gamle greske språket. Sjølv var han doktor philos. Fagmannen visste kva han snakka om.

Dette fagre og vakre gamalnorske målet greidde danskanne her til lands å trakka under fot på kring 200 år, seier sogegranskaren Fridtjov Birkeli.

Men Island og Færøyane har stort sett makta å ta vare på det gamle norske målet like til denne dag. Det er også gode utsikter til at Island i framtida skal greida å verne om dette språket, for det er brukt i daglegtalen og nyttet ved Universitetet i Reykjavik. Det er også lovande å høyratlanne til Islands president, Vigdis Finnbogadottir. Ho fortener stor takk for det ho har sagt om språket.

Me er mange tusund nordmenn som ynskjer at gamalnorsken skal leva og bløma, ikkje berre på Island og Færøyane, men også her i Noreg ved at målet vert lese rikeleg i den vidaregåande skulen eller gymnasiet.

Som takk til Island for at dette landet har tatt vare på det gamle norske språket vil underskrivne ráda dei norske styremaktene til å gjeva slektingane våre på Island løyve til å fiska i Smuttholet til liks med nordmennene.

Det er ein stor rikdom for underskrivne - og fleire tusund nordmenn - å tenkja på at det fagre, vakre norske målet lever og vil leva i framtida. Den islandske litteraturen er også den reine gullgruva.

Mikal Hagenes

Vandemål og problem

I siste nummer av målungdomsbladet EG skriv Jardar Eggesbø Abrahamsen um normering i nynorsk. Tilnærma same stykket stod i 1993 i Norsklaeraren, då eit motsvar til innlegg frå Ragnvald Taule og Reidun Irene Aspøy Pedersen, som var *imat* måldyrking på norsk grunn, målpurisme, og *for*- og *heit*-ord i offisiell nynorsk. *Nynorske ord stend svakt og skal [etter deira syn] derfor framleis stå svakt*, skriv Jardar Eggesbø Abrahamsen.

Han viser til at det ikkje er uvanleg med skilnad på ordval i tala og skrive språk. Det hender at islandingane munnleg seger *problem, tóstari, beinsment*. Men i skrift heiter det *vandamål, braudrist, kjallari*.

Dei two sistnemnde ordi hev me i alt talemål i Noreg. *Vandamål* kunde me her i landet kalla *vandemål* og bruka det på norsk. Det spyrst um ikkje sume alt hev hørt ordet. Det fell godt og naturleg inn i norske målvanar i staden for det greskrøtte *problem*.

50 års fridom på Island

Den 17.juni 1944 vart den frie islandske republikken grunnlagd på Tingvöllur. Island vart tvinga under Noreg ved *Gamlisáttmáli* under Håkon Håkonsson i 1262, og fylgte siden Noreg under dansk herredøme. For Island vara ufridomen i snart 600 år. I 1944 var det folkerøysting, og 97,4% av islandingane røysta for brot med Danmark og full nasjonal sjølvråderett.

Um fyreferd og anna frå Selja

Dei fortel at han Erke i Djupedala i Selja hadde fyreferd. Folk både haure nå Erke og såg nå ei stund før han kom, og dette var dei so vande med, at dei venta nå ikkje fyrste gongen dei haure nå elder såg nå.

Han Erke var stighthalt'e so han var audkjend på fotelagja.

Dette fortel Reidar Djupedal i «Dar finst korkje vind elder væte», folketradsjonar frå Selja etter Emil J. Djupedal, syskinbarn til Reidar. Emil døydde i 1944 og Reidar Djupedal døydde i 1989, 68 år gammal. Samlingane hev lege att uprenta etter han; han skreiv dei upp i 1943, 22-åring den gongen. No er det yngste dotter hans, 27-årgamle Ingrid Tjodvor Birgit Djupedal som hev prentebudd tilfanget. Det hev vorte ei sers leseleg bok på nær 250 sider med mange gamle og sjeldsynte bilete. Utgjevar er Norsk Folkeminnelag og Aschehoug.

Selje-mål

Eg tek med nokre fatalde og spreidde glimt frå det mangslungne innhaldet med reglar, rim, songar, gåtor, leikar, eventyr og segner. Og um varsel, merkje, skikkjar, vanar, truer, helsingsmåtar, faste gjerder knytte til fiskje, dyr og arbeid. Og meir. Skildringane er lette med munnleg ordleggjing. Her er nyttar Selje-mål, lett normalisera. Målføri kring fylkesgrensa - millom Nordfjord og Sunnmøre - skil seg litt, men hev mange hovuddrag i lag. Millom anna er den gamle stungne d-en som dei vedvarande skriv på Færøyane og Island framleis høyrlag som vanleg d i målet både sunnanfor og nordanfor fylkesgrensa - i ord som *breide, leid, lid, seid*. Til gamle skilje millom nord og sud høyrer *dat, dar, har, hon* i Nordfjord og *det, der, hev, ho* på Sunnmøre.

Fyreferd, huldrefolk og utburd

Fyreferd vert òg kalla framfare, framfaring, vardøger, vardytle med meir. Kjært barn hev mange namn. Og fyreferd hev vel alltid vorte rekna for eit godt teikn. Det var mange fleire enn han Erke som hadde fyreferd. Millom andre besten til han Emil Djupedal. Hans fyreferd kunde dei både sjå og høyra. Ein dag såg dei besten koma gåande Sjøvegen heimetter. Men då dei sidan såg etter han, so var han vekk. Nokre minutt etterpå såg dei på ny besten koma gåande på same staden i Sjøvegen. Og no var han ekte. Fyreferd er ikkje uvanleg i dag heller.

Huldrefolk er vel eit meir tvilsamt folkeslag no. Men til langt fram på 1800-talet var huldrene gjerne haldne for røynlege nok. Du måtte ikkje låt heitt vatn

Ingrid Djupedal

utandørs utan å varsla, for huldrene heldt til under jordtorvone og dei kunde brenna seg, stakkar. No fanst det ei lang rad vette av ymse slag, og huldrene høyrdie helst til dei godlynde. Ein gong budde det ein bergrise i Rivjehornet på sudsida av Vanylvgapet. Ein annan rise budde i Basteneset på nördresida av Vanylvgapet; han heitte Baste, og frå denne risen fekk Basteneset namnet sitt. No gjekk det ein vakker dag ikkje likare enn at risane rauk i hop. Då fann dei seg kvar sin ovstore Stein som dei kasta mot kvarandre. Steinane for skeivlante burtetter Vanylvgapet, men sistpå sokk dei midfjords, der dei framleis ligg. Men risane var so uppharma at dei aldri hev synt seg sidan.

Etterlyøsnaden eller etterburden ved fødslar vart gjerne til ein utburd. Difor var det best å brenna etterburden. Samleis kunde støret verta til ein utburd (med stòr er meint det livlause fosteret ved fødsel i utide, med andre ord fosteret etter abort. Ordet stòr var brukar um abortera foster både hjå menneske og dyr). Difor la dei støret i treøskjar som dei sette i kyrkjegardsmuren, då vart det ingen utburd. Utburdar tok folk seg i vare for; det fylgde ståk og ufjelgde med dei.

Binda tjuvar

Naturleg nok er her mange segner knytte til klosteret på Selja, og her er mange stubbar um uforklårlege hendingar. Torbjørn i Korsnesa hadde evna til å binda tjuvar. Ein kveld kom ein kar og vilde stela ei not frå hjellen hans. Best som mannen var i ferd dette, stod han fastnagla som klumsa, han kom eg ikkje

av flekken. Soleis stod han til morgons, men då kom han Torbjørn til han og sa: «Du kan få sleppe ne no». Fyrst då kom tjuven laus.

Du måtte aldri gjera tjuven noko ilt, berre løysa han og lata han fara. Batt du ein tjuv og gjorde han mein, miste du evna til å binda tjuvar.

Lækjeråder, ulvejag, halvemål og anna
Den sjølvlærde Martinus på Storeide i Vanylven, var kjend i Selja. Serleg hadde han ord for å kunna lækja gikt og stella beinbrot. Og for å få led inn att i rett gjenge. Då tok han seg gjerne renn og stanga leden på plass! Elles hadde folk råder mot mangt: kjerringrokk hjelpte mot mageverk, brennenöt mot ureint blod. Lækjedomsplantar måtte helst plukkast fyre jonsok; då hadde dei størst kraft.

Ein gong gjekk dei ulvejag frå Ytste Staden og innetter fjell og utmark til Mannseidet, der Stadhalvøyen hev utgangspunktet sitt og er på det smalaste. Der sette dei eit ulvebægje frå Moldefjorden på utsida og til Kjødepollen på innsida. Ulvebægjet var ein streng i bringehøgd eller so, den våga ikkje ulven seg under.

Vermerkje var det mange av; vanleg var det merkje som folk laga seg etter lang observasjon og røynsla. Tunet i Indre-Fure låg i livd; der blest det ikkje. Der hadde dei det til sjøversmerkje at blest det minste gråla i tunet, so var det ikkje sjøver. Då blest det storm utfor Staden.

I gamle dagar brukar dei noko halvemål i Selja. Sidan fekk helst sunnmøringane æra for å halda på halvemålet, som i seg sjølv ikkje er meir sersynt enn at det finst att både i engelsk og i fransk. Millom seljeveringane gjekk vessar um dette, millom anna um han «Hapotekar Høvre nord i Hålesynda», og um han Oldrik som stava namnet sitt «Ho for Holdrik».

Når sunnmøringane song ein gamal brudlaupssalme, då heitte det seg i Selja at dei song:

«*Ho Hægtestand
du øyst lyksalig hest*».

Um me finn rikeleg med folkeminnetilfang, er boki slik skrivi at ho kann lesast til trøyskap og avslapping. Fleire folkeminnetekster ligg att etter Reidar Djupedal, og vonleg kjem dei på prent.

Jostein Krokvik

Hårreisande

Av Olav Aarflot

Ja, det er mange som har fortalt meg *det*, kor hårreisande det er mesteparten av det eg har skrive opp gjennom åra. Det er til og med dei som har «avløra» at tankane mine er «anti-kristelege». Og då sjølvsagt eg med dei! - På møte i pensjonistlaget sist onsdag gav eg eit samandrag av desse tankane. Dei byggjer m. a. på dei verdiane Grundtvig kalla «langt mere verd end det røde guld», - dei verdiane som gjer oss sterke og frie, så me kan leva og døy med fred og glede.

Men eg sa visst noko i pensjonistlaget òg som sjokkerte. Eg nemnde ævelivet og sa at eg godt kunne tenkja meg å leva det *her på jorda*. Mange seier vel at der tok eg munnen for full - og det kan vel vera noko i det. Men faktisk *kjenner* deg det slik. Ikkje for at eg er redd for å døy, men fordi menneskelivet her på jorda er så uendeleg rikt og interessant.

Eg er over 75 år, men 57 av desse åra har eg trakka på *ein* flekk som heiter Ekset, 17 år på ein annan flekk som heiter Ørskog prestegard, eitt år på ein gard i Danmark - og så 30 dagar på nokre flekkar i USA. - Ved ein og annan turen har eg sjølvsagt sett *litt* fleire flekkar av dette vakre landet vårt, men det er berre som ein drope i havet. Eg har til dømes ikkje vore nord om Mosjøen - og *der* ligg halve landet vårt, som dei seier skal vera noko av det eventyrlegaste som finst!

Jau, eg trur det skulle vera *mykje* å fylla ævelivet med - om ein skulle gjera seg kjend på alle vakre flekkar på denne underlege planeten vår! (Og kanskje andre planetar?)

Og så menneska då? For ein rikdom det ville ha vore å kunna få tid til å møtast meir med gode vener! Det vert for lite av det. Det er så mange som går einsame såre og venelaluse. Tenk om me kunne få vera og gjera litt meir for desse? - Det skulle òg vera gildt å få tid til å læra nokre av dei viktigaste språka i verda. Eg kunne då tenkja meg å leita opp og *takka* alle dei forfattarar, kunstnarar og vismenn eg har vorte glad i. Og så alle statssjefane i verda då? Den som kunne fått seg ein venskapeleg prat med desse, og fortalt dei kor rikt og godt menneskelivet er, når me berre går inn for å *tena* kvarandre! - Nei, eg trur så visst ikkje dagane ville vera keidsame om eg kunne fått litt meir av ævelivet her på jorda!

Men om 10 år kan eg ikkje rekna med å vera *her* lenger. Då vil eg sökja Vårherre om å få vera «sjef» for boksamlinga hans.

Olaus Alvestad (1866-1903)

Haram på Sunnmøre fostra sist på 1800-talet ei rad evnerike menn som vart vide kjende, kvar på sin måte: Olaus J. Fjørtoft (1848-1878) med bladet *Fram* og målstrevar på den ortofone ytterflanken; Ludvig Uri (1884-1907), diktar og med ein salme i Nynorsk Salmebok - «Jesus, Jesus, ver du hjå meg». Og Olaus Alvestad. Alle tri døydde unge, men Alvestad vart eldst - 37 år.

Hovudgrunnlaget for det som vert fortalt um Olaus Alvestad her, bygjer på utgreidinger av lokalhistorikaren Harald B. Haram, i Sunnmørsposten 1977, stykkevis attgjevne i *Haramsnytt* 14/1-1994.

Olaus Alvestad voks upp i vanlege kår på ein vestlandsgard. Utdaningsvegen var ingen lettkjømd veg for lærehuga ungdom; Olaus hadde hug til å studera naturfag, serleg plantelære, men dette var eit årelangt studium. Ein augnesjukdom og pengeløyse sette bom. Han gjekk Romsdal amtskule, Asker seminar og tok kurs på folkehøgskulen i Seljord i Viggo Ullmanns tid. Sidan vart han lærar i folkehøgskulen, på Sagatun. Ei tid prøvde han seg med eigen ungdomsskule heime i Haram, og han var so innum amtskulen på Os. Helsa var ring; frå Os drog han til Seljord til ny lærargjerning; her vart det eit hardslit, og han fekk ein knekk. Då han besna noko, slo han seg i lag med Lars Eskeland på Voss Folkehøgskule. I heile lærartidi skreiv Olaus Alvestad i lokalavisor, og han sette seg veldig inn i bladarbeid. Sistpå kjøpte han bladet «Hordaland» på Voss, og dette bladet dreiv han mykje godt til han døyde i 1903. Han er gravlagd på Voss. I heimbygdi reiste dei ein bauta yver Olaus Almestad, og Haram Kulturhistoriske Lag bed no interesserte gjeira eit serstudium av Olaus Alvestads tankar og skriftstykke.

Det som Olaus Alvestad serleg er hugsa for, er *Norsk Songbok* som hev namn etter han. Fyrste utgåva av denne songboki kom i 1898. Sidan vart det mange utgåvor, lenge etter Alvestad var burte, og Alvestads songbok er vel den songboki som hev vore mest umykt og lengst bruksav alle songbøker her i landet, ikkje minst av ungdom. Fyrste diktet i denne songboki - diki - var skipt alfabetisk etter diktarnamn, frårekna fedrelandssalmen som stod aller først - fyrste diktet i boki var skrite av Olaus Alvestad sjølv, «Alle lyt vera med».

Jostein Krokvik

Alle lyt vera med

Nystev-tonen

Ja, alle saman me med lyt vera
til folket, landet vårt fram å bera;
kvar hev sin lut av det arbeid fått,
ein i det store, og ein i smått.

Og kvar lyt gjera kva han kann makta;
um smått det vert, fær du ikkje akta.
Når alle små-tak i hop vert lagt,
det veksa kann til ei verdsensmakt.

Sjå berre ut på det vide havet:
av småe dropar er heile kavet;
tak ein for ein av dei dropar burt, -
det store havet vil verta turt!

Der har han samla - ikkje berre skriftene til alle vismenn som har levd - men også saga om heile skaparverket, om kvart menneske og kvart kryp som finst. - Kanskje kan eg få hjelpe Vårherre litt med hagestellet òg? Og fjøsstellet - og sumt anna eg kan vera til nytte med?

Og det likaste av alt: Eg vil møta alle

dei Vårherre er *mest* glad i, dei som her vart utstøtte, forkjetra, brende og forfylgte i striden for sanning og rett. Og kvar dag skal vera fylt av kjærleik og glede, og jublante song og musikk.

(*Or Ekset-brev i lokalavisa Møre, Volda*)

Chrambambuli

Av Arne Horge

Fyrste bolken handlar stort sett um Ambrosius Stub.

Ambrosius Stub er ein stor poet i synskrinsen vår. I *Norsk Salmebok* finn me honom under nr. 254, *Tiden svinder / Tiden rinder / Tiden flyver hastig bort*, og nr. 851, *O, min Siel, du gaan og vanker / Blandt de lumpne Verdens Ting!*

Ambrosius Stub vart fødd i 1705, han var also einogtjuge år yngre enn Ludvig Holberg, men yverlevde Holberg berre med fire år, til i 1758. Ambrosius Stub fekk einast prenta two dikt medan han levde. Fyrst i 1771 tok presten T. S.

Heiberg på seg å gjeva ut ei bok med Stub-dikt, og nett året etter vart Det Norske Selskab i Kjøpenhamn skipa, so me kan trygt rekne med at dei norske diktarane der vart kjende med diktning til Stub.

Ambrosius Stub vart fødd inn i klemma millom landadelen og borgarskapet. Far hans var finskreddar og heldt til i landsbyen Gummerup millom Odense og Assens på Fyn, og kundane var storfolket på herregardane. For guten Ambrosius vart livet på herregarden draumen. Hadde ikkje gudmor hans i dåpen heitt Maria Dorthea Charisius! Ho sat på halvannan herregard, og ho hadde gjeve honom namnet *Ambrosius* etter sin eigen far.

Ambrosius kom på skule i Odense og seinare til universitetet i Kjøpenhamn. Han hadde på alle vis lett for seg, til å gjera gode og morosame dikt, til å låne pengar av folk, til å njote ein rus i godt lag, til å syngje og spela og danse. Han vilde seinverges gå inn hovudinngonga med storfolket, men dei godtok honom berre når dei hadde bruk for kunsti han, og nokon eksamen fekk han aldri. Mindremannskjensle, ovmod, orsakingar og sjølvros herja i hugen hans. Han støyte menneskjone frå seg, og han vart ein flakkar, og nåde deim som lagnaden batt innat honom, kone og born vart nedsette i armod.

General Poul Vendelbo Løvenørn gjorde rom åt Stub som tollar på Ærø, men Stub makta ikkje eit borgarleg livslaupe. Han valde å rangla gjennom livet som eit ytste rovehår på storfolket som han ovunda for skuld pengane deira, og

samstundes vanvyrde avdi han visste med seg sjølv at han var større enn dei og ein stor kunstnar. Difor vart han trufast mot kunsti si, og difor kan me meir gleda oss over Ambrosius Stub i dag, me som ikkje treng leva i lag med honom.

Han bad for seg til han vart skrivar og rekneskapsførar hjå kammerherre Niels Juel på Valdemar Slot på øyi Tåsinge sud um Fyn. T. S. Heiberg skriv i 1815: «*Juel tog sig meget af ham og havde ham stedse i sin Gaard, først for at holde ham i god*

stiger dyb Forstand til norske Klippers Toppe / Og seer sin Æreklands at hænge grøn der oppe.

I 1750 døydde Christian de Stockfleth, og i 1752 vart Stub til slutt jaga av kammerherre Juel på grunn av ein lausunge som han nok laut taka på seg farskapet for, men som han ikkje elles vilde stå til svars for. Stub hadde vorte enkemann i 1747. Det tok til å minke på uppdrag og utvegar for diktaren. Difor tok han gladeleg imot ei innbjoding frå ein

gamal ungdomsven um å koma til Ribe i Jylland. Denne byen var høgborgi åt pietistane, og salmediktaren Hans Adolph Brorson sat der som bisp. Samlingi *Troens rare Clenodie* hadde Brorson gjeve ut allereide i 1739. I Ribe fanst ikkje større spelromet åt skjenkestovetekunstnaren Ambrosius Stub. Han søkte til den einaste stormannen han hadde atte, til Jesus Kristus. No vart det meste av den åndelege diktningi hans til. Etter pietistisk skikk vaska han seg rein og skuldfri i lambets blod, men med si kjølege og lette form styrde han utanum den mest usmakelege blodmytologien som Brorson stundom trødde uppi. Salmane til Stub vilde ikkje Brorson veta av. Ambrosius Stub brydde seg ikkje um kyrkja, han skauv denne verdi ifrå seg, i det nye Jerusalem skulde han verta aristokrat og adelsmann og syngja frimodigt med i den store kvite flokken.

Ambrosius Stub, den største og delvis verdslege rokokko-diktaren, døydde venelaus og arm som ei kyrkjerotte den 15. juli 1758, 53 år gammal. Etter levemåten var det ein høg alder. Millom dei mange som dauden hjelpte honom til å snyte, var ei tenestegjente som han var skuldig 2 riksdalar, 4 mark og 8 skilling, irekna eit lån frå gjenta til Ambrosius Stub på 1 mark og 8 skilling.

Professor S. J. Billeskov Jansen segjer i ei stor dansk boksoge at den namngjetne Chrambambuli-visa vart til medan Ambrosius Stub las i Kjøpenhamn, og at visa er ei umsetjing frå tysk. Både

Til s. 9

Ingen måla eller teikna Ambrosius Stub medan han levde. I ettertid steig denne teikningi upp i hovudet på kunstnaren Poul Christensen (1907-77)

Orden, men siden især for at more sig over hans Vittigheder. Men nogle gange løb han nogen Tid bort, helst naar han havde Penge hos sig, og kom tilbage forsviret og næsten uden Klæder. Juel maatte nogle Gange klæde ham op for dog at have ham i anständigt Udvortes i sine Selskaber ...»

Og sjølvsgt vart det skort i penningkassa hjå kammerherren. Innimillom vende han seg til Christian de Stockfleth som var son åt gudmor hans, Maria Dorthea Charisius. Stockfleth vart utnemnd til amtmann i Trondheim i 1744, og Stub laga verset som høyde attved: *Saa*

Frå s. 8

påstandane lyst vera range. Innhalde syner derimot at visa vart dikta på Tåsinge mot slutten av 40-åri, og ho viser til heimlege hendingar som ingen tyskar brydde seg um. Den tyske visa er på 102 vers som hyllar kissebærlikøren *Chrambambuli*, medan visa til Stub nøgjer seg med 7 vers. *Danziger Goldwasser* er det tyske namnet på drykken som truleg kom til Tåsinge med skip frå byen som i dag ber namnet Gdansk.

I fyrste verset hallar Ambrosius Stub seg attende i stolen og læt storfolk og krigarar sigle sin eigen sjø, medan han lyftar glaset med kissebærlikøren:

*Lad Krig fornøye Potentater,
Lad Helte vinde Seyers Krands,
Lad Bytte muntre troe Soldater,
Lad Kroner vinde tiefold Glands;
Min Roe er mig et Monarchie,
Der flyder med Chrambambuli.*

Glansen er ved å flasa av diktaren, kjeringi er daud, men enno lit han på rusen:

*Er Lykken ikke min Veninde,
Er Dagen viget fra min Pool,
Er Venner nu ey meer at finde,
End Skygger efter dalet Soel;
Jeg tænker kun: Adieu Partie!
Oprigtigt er Chrambambuli.*

I 1746 sålast pietistkongen Christian den 6., og Stub kan utan fåre terge pietistane til glede for millom andre kammerherren på Tåsinge:

*I tynde, magre, tørre Giække
Med The-Vandfor og Hvidløg bag!
Hvor læt kan Svaghed eder svække,
Ja, Døden knuse eders Vrag;
Nu ligger Pietisterie,
O, drikke frit Chrambambuli!*

Her kjem ei Holberg-herme frå Moralske Tanker frå 1744:

*De synde for des alvorligere
at kunne bøde.
I Helgenes udvalgte Søstre!
Man veed, I eyer Kiød og Blod,
Men stikker Lysten, og I lystre
Ja, synde for at giøre Bod;
Jeg vedder, eders Hykleri
Tør lugte til Chrambambuli.*

Med eiter på tunga eignar Stub siste verset åt presten Iversen som klaga honom for ulivnad då han fyrste gongen kom til Tåsinge:

*I Herrer af den sorte Orden!
Jeg hører Eders Engle-Røst,
Jeg gruer tit for Eders Torden,
Jeg glædes tit for Eders Trøst;
Men - frydes uden Flatteri!
Thi jeg har og Chrambambuli.*

Andre bolken handlar um Smuttan og Manasse og lektor P. L. Stavnem og Rembrandt og Erik Werenskiold og Ambrosius Stub og endå nokre til.

I 1928 gav Aschehoug ut ei samling med bordsongar og drikkevisor, *Helan går*, som var samla av *Smuttan* og *Lille Manasse*. Same året hevda lektor P. L. Stavnem i *Morgenbladet* nr. 88, den 17. mars, at *crambambuli* er eit slavisk ord som tyder «likør». Eg har leitt i alle dei slaviske ordlistone som finst her på garden utan å råka noko som liknar på *crambambuli*, og eg vil difor tillata meg å tvile på at ordet er i vanleg bruk i slavisktalande land. Men eg reknar med at lektor P. L. Stavnem er ein av dei two samlarane attum songboki frå Aschehoug, avdi ho inneheld nett ei *crambambuli*-vise. No held eg det ikkje for rimelag at Aschehoug forlag beint fram vilde gjeva lektor P. L. Stavnem Manasse-namnet. I Rembrandt-bilætet «Jakob velsignar sønene åt Josef» skildrar målaren korleis han såg for seg at høgre handi hans Jakob gjekk framnum den eldste, den lågpanna og framandslege og myrkdæmde Manasse, og fall ned på hovudet til den yngste og ljose og europeiske og heimlege Efraim, l. Mosebok, 48. kapitlet, 17. til 21. verset. Lektoren lyst difor truleg vera den lettføtte Smuttan. Kven som sit med Svartepær i Aschehoug læt me her og no berre kvile. Crambambuli-visa i *Helan går* har tre vers, um Napoleon, damor og eksamen. Ho byggjer på ei dansk vise frå kring 1830 av ukjend forfattar, skriv lektor P. L. Stavnem i *Morgenbladet*. Og denne danske visa har rot i den lange tyske *crambambuli*-visa på 102 vers, sjølv um ho vart dikta fyre Napoleon si tid av hoffråd Wittekind kring 1745. Eg tek med eitt av versi:

*Crambambuli, das ist der Titel
des Tranks, der sich bei uns bewährt,
es ist ein ganz probates Mittel,
wenn uns was Böses widerfährt.
Des Abends spät, des Morgens früh
trink ich mein Glas Crambambuli.
Cram-bimbam-bambuli,
Crambambuli.*

Lektor Stavnem nemner ogso at «man», det vil vel segja borgarskapet her til lands, ei rid hadde bytt ut ordet «crambambuli» med «champagne» avdi dei ikkje visste kva «crambambuli» var. I stappmett velvære og likesæl fåkunne sat dei og song kring festbordet og såg med vantru og fælske på svoltne og frysande småkårsfolk som skrimsla fram i myrkaste kroken, slik Erik Werenskiold skildrar klassekampen i eit målarstykkje.

Kor mykje ålvor og ettertankje det i røyndi var i Ambrosius Stub då han reiste seg og gjekk frå dei rike sitt bord, vil me aldri få vita. Men mykje av diktingi hans toler åri godt, og for å bøte på at Stub-salmen nr. 254 i *Norsk Salmebok* utelat fyrste verset av originalen, tek eg dette verset med her:

*Op af Synden
Op af Dynden
Snart her op, du Adams Barn!
Du er veltet
Du er æltet
Ned i Ondskabs dybe Skarn.
Ey, hvi ligger du og sover!
Kom din skidne Siæl ihu;
Naadens Floed den løber over
Reys dig, skynd dig,
vask dig nu.*

For vidare lesnad um og av Ambrosius Stub attåt *Norsk Salmebok*, kan eg nemne *Samlede Digte* i Hans Reitzels Serie, Kjøpenhamn 1961, utgjeve av Henning Forsmark, og *Ambrosius Stub* av Hans Brix, Gyldendal, Kjøpenhamn 1960. Eg vil rá til at bøkene vert lesne i nemnde rekjkjefylge.

Leidulv Hundvin tek attval

Årsmøtet i Vestmannalaget er torsdag 17. mars. Møtet er ikkje halde når me skriv dette, men me høyrer at Leidulv Hundvin tek attval. Leidulv Hundvin hev vore formann sidan 1991 då Ludvig Jerdal sa frå seg. På årsmøtet skal Nils-Aksel Mjøs tala um presten og salmediktaren J. A. Barstad.

Ei (inter)nasjonal reising

Av Lars Bjarne Marøy

Vestmannalaget ynskjer å fremja ei nasjonal målreising, men korleis skal me leggja ut nasjonumgrepet i målpolitisk samanheng. Det er mange måtar å tolka nasjonumgrepet på, difor kann ein verta uviss på kva ein skal leggja i det. Eg skal gjeira greida for korleis eg ser på nasjonumgrepet i målpolitisk hopeheng.

Mennesket møter sin menneskelegdom gjennom ålmenne og universelle kulturmanifestasjoner. Ideelt sett hev alle nasjonar rådvelde yver ei rad åndelege og kulturelle kvalitetar som dei kann utveksla med andre nasjonar. Det som hemmar kulturutvekslingi er ofta at ein manglar evna til språkleg samhandling.

Nå me høyrer at innbyggjarane i ein framand nasjon syng kjende barnesongar, salmar eller liknande, uppdagar me at det finst ålmennmenneskelege verdiar som er knytte til visse former for kultur.

Den mest høgverdige kulturen er den som kann yverleva gjennom fleire generasjonar. Ytringar som fleire aldersgrupper kann slutta opp um, er positive. Men kulturen femner ogso um nye ytringar og nye universelle tilskundingar (impulsar). Det er eit mål for nasjonen å forma samfundsmenneske som lever i fred og ro med kvarandre, og som er i stand til å taka vare på og utvikla kulturen.

Familieliv, organiserte aktivitetar og skulegang m.m.m. fostrar eller sosialisar einskildmenneske til ei rad aktivitetar. Den ålmenne sosialiseringi femner ogso um evna til språkleg vokster. Når eit barn lærer å lesa og skriva er det ein personlegdomsrevolusjon. Ingj Moderne kommunikasjonsform kann koma i staden for skriftmålet og det munnlege daningsideilet som det byggjer på. Eit nasjonalt målideal er ei sameiga for heile nasjonen. Det stend i mange tilfelle for ei tilnærming til det universelle kulturgrunnlaget som lærer oss meir um menneskeleg identitet.

Å læra å bruka eit upphøgt talemål, er noko tilsvarande det å læra å lesa og skriva. Å læra lesa og skriva eit nasjonalmål, er å læra eit system som upphøgjer eins eige talemål til eit sams nasjonalmål. Hev ein lært å lesa og skriva innanfor systemet til nasjonalmålet, kann ein òg gjeida å snakka det.

Når folk i dei fleste europeiske nasjonane lærer seg eit standardmål, hev det truleg lite å gjera med at normaltalemål i nokon mun er eit læremne i skule. Det er

Lars Bjarne Marøy

vel heller slik at det måldaningsideilet som høyrer til skriftmålet, hev ein hopehavsfunksjon. Måldaningsideilet stend for verdiar som utan vidare vert godtekne.

I Noreg hev målstriden ført til at dei fleste nordmenn hev avvist det måldaningsideilet som gjer sterkest krav på å vera det nasjonsberande. Det norwegianiske talemålet hev ikkje den same hopehavsfunksjonen som t.d. svensk og dansk og fleire andre europeiske mål.

Det norwegianiske talemålet hev i dag langt på veg vorte segmentera til radio og fjerrsjå. I eit moderne mediesamfund som Noreg hev vore i um lag 30 års tid, kjem mange av dei kulturytringane som vert målborne gjennom det norwegianiske målideilet i motstrid med folkeleg kommunikasjon. Når nordmenn snakkar saman, hev dei ein klår vilje til å opponera mot det norwegianiske daningsideilet. Når bydialektane ikkje vert normera burt, er det fordi det ligg målestetiske føringar i den folkelege bykulturen. Gruppekjensla som er knytt til det breide bymålet, hev mykje å segja. Born som hev lært og lærer språket ute i gata, upplever at det er sterke normsendarar som gjer upptak til leiken og som styrer leikeaktivitetane. Dei normsendarane nyttar eit breidt bymål. Då vert det gjævt å nyttar det breide bymålet. Det vert um å gjera at ein ikkje skil seg ut ifrå dei hine i gata.

Dei einaste føringane som gjer det breide bymålet til eit mål for gatelek, må mykje tufta seg på yverleveringar. Songar og forteljingar på breidt bymål må ha havt ein sereigen og sambindande funksjon.

Det hev visstnok funnest ikkje so reint lite av reglor og rim på bergensdialekt; mangt av det må vel segjast å ha døydd ut, men enno finst det etterstør. Det som er heilt klårt er at yverleveringar på breidt bymål hev havt umåteleg mykje å segja for statusen til dette målet. Det skulde no elles ha vore interessant å få sjå granskingar av slike yverleveringar.

Innflyting frå landsbygdi hev nok vore med på å styrkja breide bymålsformer. Brytingi millom bygdemåli og bymåli er merkande i estetiske vurderingar av ordformer. I bygdemåli hev opposisjonen mot det norwegianiske måldaningsideilet vore endå sterke.

Den opposisjonen som vert målboren andsynes det norwegianiske måldaningsideilet, set skarpe skil millom ekte folkekultur og den kulturen som vert skapt av forfattarar og andre kulturpersonar innanfor det norwegianiske målhopehavet. Det vil sjølv sagt ikkje segja at kulturytringar som skjer gjennom det norwegianiske målideilet vert avviste. Det norwegianiske ideilet stend seg godt i kulturlivet og elles i samfundslivet. Det hev like fullt ikkje nokon nasjonal eller kulturell hopehavsfunksjon. Det vert eit rollespråk: eit språk for serskilde høve og for serskilde situasjonar. Ein fær ikkje utan vidare kvar nordmann til å snakka norwegianisk som sitt personlege talemål. Det er berre gjennom skriftmålet at dei fleste nordmenn underordnar seg det norwegianiske målideilet. Det norwegianiske daningsideilet er soleis uttrykt i skriftmålet.

Dei som skal gå frå det breide bymålet eller frå eit folkeleg talemål som er underordna det norwegianiske ideilet, må til vanleg gå gjennom ei lang bokleg sosialisering. Det kann vera naturleg å knyta den sosialiseringi til skriving. Den som skriv mykje, fær trening i å utøva det det norwegianiske målideilet, og etter kvart glid det skriftelege inn i det munnlege. Det er ei yverdingssak som rører ved kjenslevare verdiar hjå svært mange nordmenn, og det er ikkje alle som kann forlike seg med å snakka *dana*.

Eit nasjonalt måldaningsideal skal fylla ein hopehavsfunksjon. Det skal vera noko som tek vare på og fremjar kulturen. I Noreg vil den høgnorske målformi og måluppfatningi kunna reisa seg opp til eit målideal som kunde fylla ein slik hopehavsfunksjon for det norske folket.

Til s. 12

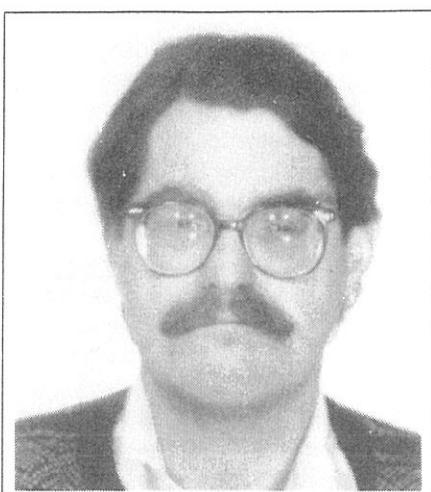
Nytt måltidsskrift

I EG nr. 1/1994 skriv Lars Mamen at det i desse dagar kjem eit nytt tidsskrift med namnet *Fram*. Bak tidsskriftet stend Studentmållaget i Oslo og lag av Ungdom mot EF (EU) i Oslo. Det skal skipast ei eigi stifting for bladet.

Fram skal etter planen koma i februar/mars, men når dette vert skrive hev me ikkje sétt bladet. Etter det me skynar, vert fyrste nummeret eit temanummer som millom anna tek opp økonomiske spørsmål knytte til valutasystem og arbeidsløysa. Økonomane Fritz Holte og Tore Thonstad dryftar dette. Anne Enger Lahnstein legg fram ideologiske synsmåtar. Millom andre medarbeidarar er økofilosofen Sigmund Kvaløy Sætereng, faglagsmannen Boye Ullmann, Harald Synnes, Steinulf Tungesvik og utdrag or boki «Norsk i EU» av Olav Randen.

Folk i Studentmållaget i Oslo hev vore hovudkrafti bak tidsskriftet. *Fram* heitte, veit me, bladet som Olaus J. Fjørtoft stod bak på 1870-talet. Og 100 år etterpå gav målstudentane ut eit blad med same namnet. Dette vert soleis det tridje *Fram*-målbladet.

Dag Hagen Berg er bladstyrar for *Fram*. Han er formann i Skuleboknemndi åt Studentmållaget i Oslo, formann i Vestlidi Målungdomslag i Oslo, med i styret i Noregs Mållag frå målungdomen. Og ikkje ukjend med Vestmannalaget og vestmannasynet.

Helge Liland

Han sit i det stille romet. Einsam. Heilt einsam. Det er ingen andre enn han sjølv i huset. Ikkje ein ljod kan høyrast. Berre susen av vinden utanfor, og av og til omen av ein bil som fer forbi på vegen. Han prøver å festa noko ned på papiret. Soga er enkel. Det er tankane bak. Røyndomen bak sofa som er vanskeleg. Ikkje berre å gje personane liv, men å gje dei ei sjel. Kva dei tenkjer, kvifor dei gjer som dei gjer. Det er det som er vansken. Han har sete slik lenge no. Sete ved skrivemaskina,

gått inn i stova, gått ut på kjøkenet og teke seg eit glas saft. Gått tilbake til skrivemaskina. Men framleis er det ingen ting. Kanskje gå ut ein tur, få klarna tankane.

Brått ser han skrivaren for seg. I ei tid langt vekke, på ein stad langt av garde. Han sit ikkje ved ei skrivemaskin. Han sit bøyd over pergamenten, skriv sirleg med hand. Men arbeidet er det same. Vanskane er dei same. Å gje boka eit liv, ei sjel, skildralivet slik det røyndeleg er. Deite har vore skrivaren sin lodd i år uminnelege.

Brått kjem det. Han veit ikkje frå kvar. Det berre skjer. Det gjev personane liv, redsle, glede, tankar. Det er som om han kan lesa tankane deira. Han har ikkje lenger berre ei soga. Han har eit liv, ei handling. Ikkje berre: kva gjorde dei, men kvifor gjorde dei det. Det gjev soga liv.

Han lever seg inn i sofa, han er sofa. Han er ikkje lenger skrivaren, han er sofa. Det er som han er midt oppe i det. Han er ein av dei, og må løysa deira problem. No kan han starta på arbeidet sitt.

Kvífor skriv ANNE ENGER LAHNSTEIN, TORE THONSTAD, SIGMUND KVALØY SÆTERENG, FRITZ C. HOLTE OG BOYE ULLMANN i eit og same blad?

Fram er eit nytt blad av og for nei-folk og norskdomsfolk. Bladet skal reisa ordskifte og samstundes vera eit godt skulingsorgan i EU-spørsmål. *Fram* skal taka upp ordskifte um emne som måli attom EU, korleis sigra i EU-striden, kva med det norske målet i framtidi, det nasjonale spørsmålet, EU og den tridje verdi osfr. *Fram* får kjende og kunnige folk til å skriva um desse emni. Målet i *Fram* er sjølvsagt norsk.

TING FRAM

4 nummer kostar 120,- kr. Ring Tlf. 22 36 40 43, eller faks 22 36 40 43

Du kann òg senda eit brev til oss på tilskrifti: FRAM, Nordahl Brunsgr. 22, 0165 OSLO

FRAM - EIT NYTT TIDSSKRIFT FOR NEI-RØRSLA!

Frå s. 10

Det høgnorske daningsidealet kunde ha vorte ei nytlnærming til det universelle kulturgrunnlaget som lærer oss meir um den menneskelege identiteten.

I dag er det slik at den norske måluppfatningi stend for ei tilnærming til det universelle kulturgrunnlaget. Det er norske māl som vert rekna for det nasjonale språket i møte med utanlandske māl. Sume riksmålstalsmenn likar å plassera nynorsken i visse luter av landet, og samstundes slå fast at norske rāder yver dialektane i resten av landet. Men kva provar dei med ei slik understrekning? Dei provar at dei hev eit kompleks andsynes sernorsk målgods. Dei provar at dei hev ein trøng til å avvisa at høgnorsken hev den same kulturberande og nasjonsberande funksjonen som deira eige māl. Men sétt no at dei hadde rett, at det me kallar sernorsk målgods berre var uviktige avvik frånorskdsaken. Sétt at nynorsken var eit landsdelsmāl. Då hadde dei inkje å frykta.

Riksmålstalsmenn hev ein svært privalera posisjon i kongeriket. Det er deira māl som er modellen når dei dialektsnakkande brukarane av norske skriv. Det mālet som ein stor part av den norske ålmugen er tvinga til å skriva, det er eit māl som han nyttar i ein formell monolog med lesaren. For storparten av innbyggjarane i Noreg er det eit språk som dei vil verja seg sterkt imot å

nytta i normera form munnleg. Norskdansk er mālet til dei som hev skyna prestisjeverdien i å snakka og skriva likt. Den hopehavsfunksjonen som norske rāder, er avgrensa til ein minoritet. Denne minoriteten kann rāda og rikja yver korleis folk flest skal normera det peronlege mālet sitt gjennom skriftmālet. Folk flest hev ingenting dei skulde ha sagt, for det norske målidealet fyller ingen hopehavsfunksjon for deim. Det norske målidealet lever i sinnslivet og tankane deira, men det kjem ikkje til spontant uttrykk. Det vert oppfatta som falskt og for tvangsfint av svært mange nordmenn.

Nynorsken knyter seg til ættesamband og til folkeleg samhald i det heila. I historisk og litterær samanheng vert det gong på gong understreka at folk tenkte innanfor sitt eige språk, og at dei hevda sitt eige norske målgods når dei kom i samband med det danske mālet. Eit døme er stortingsbøndene på 1800-talet. Dansk kunde ikkje underminera at det fanst meir eller mindre klare tankar um ei høgnorsk måluppfatning. På 1900-talet var det den høgnorske måluppfatningi og mālrørsla som kjempa fram grunnlaget for den sterke stoda som dialektane hev fenge i Noreg. Dialektane heldt fram med å utvikla seg på norsk grunn i dansketidi. Fyr det norske måldaningsidealet manifestera seg mot slutten av 1800-talet,

hadde folkekulturen halde uppe ei høgnorsk måluppfatning som var sterkt og sjølvstendug.

Det er eit viktig sermerke hjå svært mange europeiske nasjonar at dei hev eit upphøgt talemål som vert snakka av so å segja alle innbyggjarane i nasjonen når det er trøng for talemålsnormalisering. Hopehavsfunksjonen som det gjev, kann ikkje burtpratast. Dei skriftlege sjangertypane kann sume tider koma tydeleg fram gjennom normaltalemål, medan dialektane kjem til kort. Når alle i ein nasjon hev eit språk saman, so hev det innverknad på korleis folk ter seg i språkbrukssamanhang. Slik som det er i Noreg, vert folk flest ståande med eit personleg mālføre som i dei fleste tilfelle stadfester den høgnorske måluppfatningi, medan dei søkjer seg mot det dønsk-norske måldaningsidealet og den norske måluppfatningi som samnorskstrevarene hev læst seg fast i. Det er det norske målhopehavet som fær vera burtimot åleina um å signalisera ei tilnærming til det universelle kulturgrunnlaget i Noreg. Det er det norske målhopehavet som kann taka opp i seg tilskuddingar frå den internasjonale litteraturen og dei internasjonale straumdragene i det heila. Gjenom skriftspråksdanningi si kann dei visa seg som dei kunnskapsrike og dominerande i samfundet. Dei som snakkar dialekt og høyrer til på grasset hev ofta ei stor avstandskjensla andsynes dei som høyrer til det norske målhopehavet.

Den språklege avstandskjensla verkar på mange måtar i nasjonale samanhengar. Det viktige for oss i mālrørsla er å syna samanhengen millom dei breide bymåli og bygdemåli gjennom eit høgnorskt måldaningsideal. Det er då me kann halda fast ved og styrkja den internasjonale tilnærmingi gjennom talemål. Me kann visa at mālrørsla ikkje er nokor heimefødingsrørsla, men ei rørsla som gjer krav på å gjeva det mālet me meiner er det norske den same statusen som engelsk māl hev i England, tysk i Tyskland, italiensk i Italia og so burretter. Det er då me reiser den upphavlege mālreisingstanken, utan at me med det same vil gå til uforsonleg strid med motmennene våre. Me vil heller vera med på å fremja det språklege medvitnet og den språklege og kulturelle eigenarti i det norske folket.

målalog makt

- * Mål og Makt er tidsskriftet til Studentmållaget i Oslo
 - * Mål og Makt er det leiande mālteoretiske tidsskriftet i mālrørsla
 - * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1994
 - * Mål og Makt nr. 4/1993 har kome. Der finn du:
 - Det Norske Samlaget og norsk språkhistorie** av Kjell Venås
 - Sigmund Skard: Amerikanist på nynorsk** av Øyvind Gulliksen
 - Bokmelding
 - Heidrun
-
- Send meg M&M nr. 1/92 **Bymål. Norsk kulturpolitikk**, 25
 - Send meg M&M nr. 2/92 **Talemål**, 25,-
 - Send meg M&M nr. 3/92 **Språk på Nordkalotten**, 25,- kr
 - Send meg M&M nr. 4/92 **Nynorsk vøling eller nynorsk bøling?**, 25,- kr
 - Send meg M&M nr. 1-2/93 **Ei nynorsk framtid for Europa?**, 40,-
 - Send meg M&M nr. 3/93 **Reform 94, Aasen om nordisk**, 25,- kr
 - Eg tingar M&M i 1994 for 90,- kr. og får 4/93 på kjøpet.

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send til: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt 22, 0165 Oslo

Nynorsken i skulen

Siger i Gjerstad

I røysting um skulemålet ved Gjerstad skule i Aust-Agder 26. jan. vann målfolket klårt. 174 (nær 60%) vilde ha nynorsk, 117 (40,2%) norskdansk. Frammøteprosent 28,5%. Skulen hev gode 90 elevar, og samla målprosent i grunnskulen i Gjerstad herad er 36,3% (1991).

Nye målklassor

Ved *Isfjorden skule i Rauma* i Møre og Romsdal vert det målklassa i 1994, den fyrste på fleire tiår. 11 foreldreprar av 27 ynskte nynorsk. I fjar lukkast det ikkje å få målklassa, 7 foreldreprar ynskte det.

Målklassa vert det òg ved *Bjerkaker skule i Tromsø*. Her med ynskte 11 nynorsk. Denne skulen hev nynorsk-klassor frå tidlegare.

Røysting i Steinkjer

Det vert skulemålsrøysting um upplæringsmålet ved Flestad skule i Kvam i Steinkjer. Skulen er no nynorskskule med 32 elevar. I krisen er det 352 røysteføre. Røystingi kjem etter 35% av dei røysteføre skreiv under krav um røysting. Det vert røysting fyre utgangen av mai. Siste røysting i Nord-Trøndelag var var ved Vuku skule (1993); der vann nynorsken knipi.

Åtak på nynorsken i Oslo

Fleiralt i Kultur- og utdannings-komitéen i Oslo (A, H, og Fr) ved byråd Gro Balas hev sendt fyerspurnad til departementet um det let seg gjera å få høgre elevminstetal for parallelklassor enn 10, for i Osle vert dette «uforholdsmessig høye kostnader per elev». Det kom måkkasse på Sagene i Oslo i fjar med 14 elevar; two fyrsteklassor med bokmål på skulen hev 15 og 16 elevar!

Det seger sitt at det er største kommunen i landet som klagar yver kostnaden året etter fyrste målklassa kom der! Departementet (KUF) hev sendt saki til utvalet som skal revidera grunnskulelovi.

Ingen skulemålsstatistikk

Underdirektør Fred Arne Ødegård i KUF-departementet upplyser at skulemålsstatistikken for 1993 ikkje er kvalitetsvurdert enno. Statistikken kjem med det fyrste - i alle fall no på vinteren.

Vestmannen legg til at for 1992 kom det ikkje ut pålitande skulemålsstatistik. Dette året tok departementet yver statistikkföringi frå Statistisk Sentralbyrå, som gjorde arbeidet prikkfritt sidan 1930.

Bladet EG i ruta

Fyrste 1994-nummeret av EG, meldingsblad for Norsk Målungdom, kom punktleg midt i februar. Bladet kjem 6 gonger årleg, og nr. 1 var på 36 sider med farge på framsida og baksida, med Remi Moen til bladstyrar, og Trond Sæbø og Bodil Haug i bladstyret.

Frå innhaldet nemner me litt. Gro Morken Endresen, leidar i NMU, skriv um «Målstrid i framtida», og ho opnar med å segja at *grunnlaget* for målstriden aldri kann endra seg. Og det er sjølv sagt soleklårt, um ikkje alle alltid tykkjест sjå det! Ho legg vekt på striden for folkestyre og lokalsamfunn, og dreg fram hovudpoenget med målstriden, at nynorsken er *det norske nasjonalmålet*.

Målungdomen hev havt nynorske temadagar på skular i Rogalandt, *vellukka*, slik me skynar det. Bladstyraren slær fast at staten er ingen nynorskven, og det er han nok ikkje den einaste som hev uppdaga; i budsjettosalderingi i Stortinget vart tilskotet til lærebøker nedskore med 4 mill. kronor. Jardar Eggelsbø Abrahamsen skriv um normering i nynorsk, som vanleg tydeleg og kvasstenkt. Han avsannar at språkleg purisme skulde ha noko med rasepurisme å gjera, og til spørsmålet um «kor langt tilbake» me skal gå i normering, svarar han at her kjem tradisjonen inn. Bladstyraren melder utgreidindi til Olav Randen «Norsk i EU», ei bok «alle bør lesa», same kva dei meiner um mål og EU-innmelding. Ei onnor bokmelding hev Matti Wiik, um boki «Culture of Terrorism» av den amerikanske granskaren og tenkjaren Noam Chomsky, verdskjend. Det Chomsky hevdar er godt dokumentera, skriv Matti Wiik.

Trond Sæbø hev two uppset. Det eine er samtala med Lars Christen Mamen, 23-års målungdom frå Drammen, eller upphavleg frå Vikersund, fire mil frå Drammen. Han kom i samband med målrørla etter grunnskuletid, og høyrdre først dei nasjonale argumenta. Han likar best tradisjonelle former som «hev» og «segjer» - og målet i Indrebø-bibelen! Det andre uppsetet til Trond Sæbø heiter «Norskdomsrørla og dei to høgkulturane». Han summerar opp at i dag hev Noreg two høgkulturar. Den eine tufta på arven frå dansketidi. Den andre hev heilnorske røter, eit fullgodt alternativ til imperialismekulturen. Grunnsøkjande og innhaldsrik er kronikken til Hans Olav og Line Brendberg, «Målrørla og norske lokalsamfunn». Attåt grunnæringane,

jordbruk og fiske, peikar dei på at viktige offentlege tenestetilbod trengst for å halda lokalsamfunni levande, skule og postkontor pluss annan infrastruktur (butikk, bank og fyrst og fremst arbeidsplassar). Emnet skal opp på landsmøtet til NMU, serleg då skulen, og kronikkskrivarane kjem med eit framhald i neste EG.

Dette var ikkje alt frå EG. Her er innkast frå Vibeke Lauritsen, Kristiansand, um kvifor ho skriv nynorsk; her er frisk ordskiftespalta. Og her er norsk kryssord, morosida Stråmannen, og kvikke teiknesidor som berre finst i EG. Og me finn diktet «Ved Rundarne» av Aasmund Olavsson Vinje, med det målet og dei formene som Vinja brukar. Dette siste åleine fortener lovord for seg!

Jostein Krokvik

DAG OG TID

Grundige og viktige artiklar -
slik dei står skrevne
i Dag og Tid -
vert lesne og verdsette.
Folk skumles ikkje
Dag og Tid.
Dei les henne.
Dei har tillit
til henne.
Dei handlar.
Er det ikkje ci slik
avis du òg vil lesa?

DAG OG TID A.S.
Karl Johansgt. 13
0154 Oslo
Tlf. 22 11 14 55
Faks: 22 41 42 10

JA, eg ynskjer å tinge Dag og Tid:

- 1/1 årstinging kr. 420,-
 1/2 årstinging kr. 225,-

Namn: _____

Adr.: _____

Postnr.: _____ Posstad: _____

Tel: _____

Ubunden vekeavis

Nytt Namn og Nemne

Eit nytt «Namn og Nemne» kom kring årsskiftet. Det er eit tidsskrift for norsk namnegranskning, utgjeve av Norsk Namnelag. Dette er årgang 9/10 for åri 1992/1993, og redaktørar er Ole-Jørgen Johannessen og Oddvar Nes. «Namn og Nemne» er eit fagtidsskrift, og det er eit stort nummer som no kom, 128 sider, med 7 artiklar + 5 bokmeldingar, vél fråseggjort.

Innhaldet er som vanleg forvitneleg for alle som hev noko kjennskap til eller sans for namnegranskning. Stefan Brink, dosent i Uppsala, skriv «Var står onomastiken [=namnegranskingsi J.Kr.] idag? En epistemologisk betraktelse». Etter Øystein Frøysadal er prenta ei utgreiding um *Angr* i Hordaland og stadnamn knytte til angr, eit fengslande emne som i dette heftet dessutan vert umframt umtala av Oddvar Nes i ei bokmelding av utgreidingi «De nordiska anger-namnen» av Gøsta Holm. Vanleg tyding av *angr* er *trong* eller *innestengdfjord*, men det kann dertil visa til sund millom two vatn, sund for utlaups- og innlaupsstraum og til små vågar. Frøysadal viser òg til two innsjønamn som er samansette med *-angr*.

Olav Veka held fram at i normering av stadnamn bør det takast vare på sentrale drag i målføret på staden, endå um det bryt litt med landsnormi. Han undrast m.a. på um det ikkje er for langt å gå frå *sprongjet til spranget*. «Kvar er Logen?» spør Magne Myhren i ein artikkel, han siktar til eit umdryfta vassdrag i Ål. Han finn det rimeleg at nemningi *Logen* gjeld Numedalsvassdraget, helst frå ytste Tunheimsfjorden og vestetter til Dagali og Skurdalen, kanskje lenger. Nancy L. Coleman

skriv morosamt um kortform og kjælenamn i Noreg av engelske fyrenamn, og ho fortel at sume av dagsens norske namnemotar verkar heller ville og lättelege på engelskmenn. Ho er samd med Ivar Aasen som for 100 år sidan frårådde å bruka «meningsløse Navnestumper» til døyopenamn.

Var det ein eller fleire Kjetil på Hovland, spør Ole Jørgen Benedictow i eit stykke som dryftar skriftlege minne frå midten av 1300-talet um ein eller fleire i nokolunde same sosioøkonomiske stoda som heitte Kjetil på Hovland. Både Kjetil og Hovland er vanlege namn i landet, og sartikkelskrivaren er helst varsam med å gjeva noko fullvisst svar. Finn Myrvang skriv um *Hestmannen*, *Hestmøna*, fjellnamn som finst i Nored-Noreg i ymse avbrigde. Han freistar knyta namni til samisk rot og finn nye tolkingar.

Umfraamt bokmeldingi til Oddvar Nes hev Gunnstein Akselberg ei melding av boki «*Namn og stader. I. Namnetolkingar*» frå Sirdal av Inge Særheim. Kristoffer Kruken skriv um den islendske boki «*Nöfn Íslendinga*» av Guðrun Kvaran og Sigurður Jónsson frå Arnarvatni, medan Gudlaug Nedrelid melder ei bok av Asbjørn Karbø og Kristoffer Kruken, «*Gullhorn og dei andre. Kunann i Noreg*». Til sist skriv Jarle Bondevik um «*Frå det gamle arbeidslivet. Arbeidsmåtar, reiskapar og nemningar*», av Einar Hovdhaugen, utgjevi av Ringebu Historelag. Denne boki melder Johan A. Schulze i dette nummeret av Vestmannen.

Jostein Krokvik

Kven var Lars Risvoll?

Olav Aarflot skreiv i Vestmannen nr. 7 i 1993 eit fengslande stykke um engelsk mål og målstrid, «Då den engelske målstriden var livsfærlag». Aarflot bygde på opplysningar i heftet «Engelsk målssoge og engelsk målstrid» av Lars Risvoll, og folk hev spurt kven Lars Risvoll var. Her er det me hev funne, hovudsakleg i Norsk Allkunnebok som i sumt er sjølv grunnkjelda for målfolk, betre enn noko anna uppslagsverk. Hans Aarnes hev skrive:

Lars Risvoll var fødd i 1875 i Hetland, Rogaland, og vart norsk skulemann og bladmann. Han voks upp i USA, tok lærareksameni i 1898 og fekk vidare utdanning i Oxford og Cambridge. Han var lærar og skulestyrar i Stavanger 1901-37, og var med i Stavanger bystyre 1908-13. Han var formann i Bondeungdomslaget i Stavanger 1913-15, og i Stavanger lærarlag 1914-24. Frå 1911 til 1924 var han bladstyrar for Rygja Tidend. Han gav ut «General Gordon» (1913), «Engelsk målsoga» (1914), og dertil ei samling eventyr, eigne og umsette, etter krigen (1947).

Skriftet som Olav Aarflot byggjer på i stykket i Vestmannen, gav Marius Eyjebergs Forlag, Bøstad i Vesterålen, ut i 1954. Det er 2. utgåva, og fremst i skriften er teke med sumt som kritikken skreiv um 1. utgåva. Her er litt av det:

Gula Tidend: «...ei utgreiing som gjeng djupare og vidare enn du først kunne vilja tru um ei so lita bok».

Arne Dollis, formann i Gjøvik mållag: «Hr. Lars Risvoll skal ha takk og æra for denne boki. Han hev nyitta si Oxford-ferd godt»

H. A. i Rygja Tidend: «Engelsk målsoga er eit arbeid som han hev all æra av. Det er eit mynster på eit greidt og klårt skrift».

Unglyden: «Soleis var det engelske folkemålet ei tid like mykje vanvyrd av dei «fine» i England som det norske folkemålet av dei «fine» i Noreg ...Sanneleg me målfolk treng korkje skjemmast eller stikkia pipa i sekk».

Med slike lovord er det kanskje verdt å gjeva ut att det vesle skriften? Engelsk målsoga og engelsk målstrid er snaudt serleg kjent her i landet i dag heller.

Jostein Krokvik

HIV UT BOKMÅLET!

Det er kva Norsk Målungsdom (NMU) meiner me skal gjera i dette landet.

Korleis me skal gjera dette kan DU lesa om i meldingsbladet åt NMU - EG.

EG kjem ut med seks nummer i året, og det kostar berre 120 kroner for ei årstinging. (*Medlemer i NMU får bladet gratis*)

TING EG OG LES UM: grunnlaget for måltreisingi, organisasjonsstoff, nasjonale spørsmål i andre land, målbruk og normaltalemål, friske ordskifte, og mykje meir for målinteresserte!

JA, eg vil tinga EG

Namn:

Adresse:

Poststad:

Send åt: Norsk Målungsdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 Oslo, tlf: 22 36 40 43, Faks: 22 36 40 68

Ivar Aasen-sambandet

Legg vekt på målrøkt

Ope for beinveges medlemskap

Årspengar kr. 50,-

Innmelding til kassastyren:

Ivar Aasen-sambandet v/Torolv Hustad

Elevenesvegen 10 C

5050 Nesttun

Postgiro 0814 20 27 209

Garm d.y.:

Ord og ordrekjkjor

Ein målkunnande mann sa, rett nok på skjemt, at det er bakvendt når målpuristar er heller motviljuge til å opna slusone for tysk og dansktsk måltifang. Tysk og dansk og norsk er nærskyldne, dei høyrer til dei germanske måli, so kvifor - ?

Dette er både sant og visst. Gjeng me litt attetter, var dei nordiske måli eitt - frumnordisk. Gjeng me lenger, var dei germanske måli eitt - frumgermansk. Og gjeng me endå lenger, finn me indoeuropeisk. Etter sume lærde si meinung. Men det vår skjemtefulle målkunnande ven ikkje nemnde, var at det frå eit tenkjeleg indoeuropeisk mål og til i dag hev gjenge fyre seg ei differensiering. Og differensiering er allvis i biologien - i livsvoksteren - rekna for eit progressivt drag. Eit framsteg, um me skal våga brukha dette mykje misbruks ordet. Å freista tvinga ein ålmenn framvokster attende til eit tidlegare og avlagt steg, heiter til vanleg reaksjon. Bakstrev.

At danske og tyske og engelske og andre framandmålslege ord slår seg ned i norsk eitt og eitt i serhøve, må vel so vera. Nordmann hev ikkje same viljen og trotten som danskar til å verja eigen målary soleis; på sòrsida av danskegrensa heiter det Flensburg på tysk gjerd, men på nordsida heiter det Flensburg på dansk. Um engelske ord sig inn i talemålet på Island, vert dei ikkje godkjende i skrift.

Godt. Eit og anna einskildord utanifrå lyt nok tolast. Som starta frå engelsk. Og sjanse frå fransk. Og døytel frå nederlandske. Og knape frå tysk. Pluss alle dei ordi som me hev sams med dei andre nordiske måli.

Det den glupe målkunnaren vår ikkje sa, men som han vonleg tenkte på, ja, det var nett det han i minsto burde tenkja på - var ordlagingslekkar. For det er grunnleggjande skilnad på einskildord og ordlagingslekkar. Sistnemnde slår ut tvert gjennom heile målsystemet, brigdar på målsystemet, og fører med seg eit stort, men ukjent tal nyord av eit slag som bryt med målarven og ligg i utkanten av det som tidlegare hev vore godkjent mål. Me kjem etter ein gong til *an-be-heit-else*. Sume gjer seg lystelege når målfolk hevdar at desse ord-lekkane dreg med seg nyord som *et reint* rundt seg. Det er på prikken det dei gjer. Dei *et* reint. Kanskje serleg *heit-else*. Kven bryr seg med norske endelekkar og skriv dumskap, sanning, nærleik, kjærleik når dei kann vera moderne og fylgja norskdansk og skriva kjærleghe(i)t, nærhe(i)t, sannhe(i)t, dumhe(i)t? Kven bryr seg med skaping og likning når det dansktske skapelse og liknelse skal vera bra nok, same kor stygt og tungt det er på norsk? Eit mål er ihopsett av ord og ordlekkar. Skifter samisk ut ordi og ordlekkanne med svensk, so vert det ikkje lenger samisk. Det vert svensk.

Slik let eit mål seg tyna og avøyda. Kor sterke er me puristar med motkrefte våre?

Nye bøker

Bodil Cappelen / Alexander Seippel:

Bilete og tekstar frå Det gamle Testamentet

Fargesterke illustrasjoner av dramatiske episodar frå Det gamle testamentet. Tekstane er frå den første norske bibelumsetjingi som Bibelnemndi åt Studentmållaget i Oslo gav ut i 1921. Fyrored av Olav H. Hauge. Fin gåvebok.

I band kr. 195,-.

Jostein Krokvik:

Ny Hungrvekja og Jan Prahl

Spanande utgreiding um ein sermerkt Bergens-aristokrat, eit originalt innkast i vår tidlege målstrid og ein heller ukjend bok i lokal og nasjonal kultursoga. Ei samling sersynte Bergens-foto ved Jo Gjerstad. Hefta kr. 160,-.

Inger Indrebø Eidissen:

Gustav Indrebø - ei livsskildring

Biografi skriven av dotter til Gustav Indrebø, som byggjer på eigne minne og dertil hev havt til rådvelde ei mengd private dokument. Skildringi gjev eit nært og varmt portrett av Indrebø og kastar nytt ljós yver Gustav Indrebø og samtidni hans.

I band kr. 230,-.

Sigrid Omland Hansteen:

Idyllar i ei ulvetid

Diktsamling som med utgangspunkt Telemark gjev seg i kast med med dei store og ålmenne spørsmål i tilværet. «Sikkert er det at hennes bok slår på strenger i ens indre. Det gjør alltid god lyrikk». Kaare Horgar i Haugesunds Avis. «- ei diktbok som eg hadde glede av». Jostein Krokvik i Vestmannen. Hefta kr. 130,-.

Sigurd Sandvik:

Litl-Ola

Barnebok um liv og uppvekstvilkår på ein fjellgard i Suldal for 70 år sidan. Ei uvanleg bok, fortalt med innleving, av Sigurd Sandvik som lenge var styrar på Sunnhordland Folkehøgskule. Rikt illustrert av Astrid Haugland. «Eit gledeleg møte med ei fin bok». Jostein Krokvik i Vestmannen. Hefta kr. 145,-.

Ivar Aasen:

Målsamlingar frå Sunnmøre

Skrift frå Aasen-selskapet, redigert av Jarle Bondevik, Oddvar Nes, og Terje Aarset.

Eineståande tilfang frå samlarferdene til Aasen, med ordsamlingar og grammatiske utgreider. Prenta for fyrste gong. Kring 370 sidor. Hefta kr. 180,-.

Norsk Bokreidingslag

Postboks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

Postgiro 0809 3918844

ISSN 0800-8647

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskåbygd

**Salmund S. Jarane
heidra i «Fjellbekken»
Av Ludv. Jerdal**

Spelemannslaget «Fjellbekken» i Bergen hev halde årsmøte i «Fensla». Høgdepunktet etter at dei mange spelemennene hadde teke plass kring festbordet, var då formannen Asbjørn Rivenes gjorde kjent at Salmund S. Jarane er utnemnd til heiderslagsmann. Jarane vart kalla fram, og han fekk eit innråma heidersbrev og ein stor blomebundel. Rivenes sa at Salmund S. Jarane hev vore lagsmann i «Fjellbekken» i 38 år. Han er trufast til å møta til øvingar og andre samkomor. I mange år hev han vore i styret, lengste tidi skrivar, og i 5 år var han formann (1987-91). I hans tid hev laget vore med og skipa 2 store landskappleikar, og mange vestlandskappleikar og hordakappleikar. Kvar gong hev Jarane vore ei berande kraft, han var kassastryrar, og han sat i billetsalet og heldt god orden. Jarane er ein ihuga folkemusikkssamlar, og han hev ei mengd kassettar av stort verde.

Jarane vart sterkt fagna av møtelyden. Han takka med få ord. Eg hev lika meg godt i dette laget, sa han. Og deretter bar formannen fram blomar til kassastryraren Oddmund Dale for god innsats.

Jarane las årsmeldingi som fortalte um eit godt år, med 36 øvingskveldar og mange uppdrag. Laget hev frå fyrr 5 heiderslagsmenn: Anna Bjørndal, Halvor Sørdsdal, Oddmund Dale, Ludvig Jerdal og Finn Vabø. I alt er medlemstalet 45, og fleire yngre spelemenn er komne med, so laget er i god framgang. Rekneskapen synter òg dette. Finn Vabø er musikalisk leidar.

Årsmøtet dryfte revisjon av lagslovi, og til styret vart attval: Formann Asbjørn Rivenes, varaformann Magnus Skauge, kassastryrar Oddmund Dale, skrivar Salmund S. Jarane, og Alf Dalheim. Varamenn: Hilde Seksæter, Ragnvald Frøystad, Vidar Fjæreide. Ettersynsmenn: Henrik Børslid og Ludvig Jerdal.

Ved opningi av møtet sa formannen minneord um Johan Lindelid.

**God og rimeleg mat
får du på

Kaffistova
til Ervingen**

Torgegarden, Strandkaien 2
5000 Bergen

Sluttordet:
 So lenge me hev
 vondt samvit,
 er det von.
Aslaug Høydal

Lån og innskot?

SPØR OSS!

Kreditkassen gir deg ein total gjennomgang av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar av familieøkonomien.

Våre løysingar er tilpassa din familiesituasjon.

KREDITKASSEN

Distriktsbank Hordaland
 Allehelgens gt. 2, 5016 Bergen - Telefon 55 21 86 00